FATİHA SURESİ

GİRİŞ

Fatiha Suresinin İsimleri

Fatiha Suresinin Muhtevası

Fatiha Suresinin Fazileti

"Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım

FATİHA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur, yedi âyettir.

1- Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

2-4- Hamd, âlemlerin râbbi, merhamet eden, bağışlayan ve ceza gününün sahibi olan Allah'a mahsustur.

5- Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz.

6-7- Sen, bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkinc değil;[1]

GİRİŞ

Fatiha suresi yedi âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur. Kur'ân-ı kerimin âyetleri, nazil oldukları yer ve zamana göre "Mekkî" ve "Medenî" diye ikiye ayrılırlar. Bu konuda çeşitli görüşler bulunmakla beraber, çoğunluğun görüşüne göre, yer ve zaman itibariyle nerede ve ne zaman nazil olurlarsa oisunlar, Hicretten önce nazil olanlara "Mekkî" yani, "Mekke'de nazil olmuştur." Hicretten sonra nazil olanlara da "Medenî" yani "Medine'de nazil olmuştur." denir. Görül- . düğü gibi bıı ayırımda hicret olayı esas alınmıştır.

Mekki ve Medeni âyetler, gerek muhteva gerekse diğer hususlarda bir kısım ayn özellikler taşırlar. Bu özellikleri bilenler, âyetin Mekki veya Medeni olduğunu anlarlar.

Mekkî âyetler, Allah'a eş koşmaya ve putperestliğe karşı yoğun bir hücum ifadesi taşırlar. İnsanları, Allah tarafından gönderilen vahye, Peygamberin davetine ve Allah'ın hidayetine çağırırlar. İnsanları kötülüklerden sakındırıp hayra yöneltirler. İnkârı, fâsikhğı, isyanı, cehaleti, huy kabalığını, kalb çirkinliğini, katı sözlülüğü ve benzeri menfî davranışları çirkin gösterirken, insanlara imanı, itaati, nizamı, ilmi,

sevgiyi ve acımayı telkin ederler. Kalb ve dil temizliğini sevdirirler.

Mekkî âyetler şekil bakımından kısa fakat mânâ bakımından çok vecizdirler. Kur'ân-ı kerim, edebiyatın ve her çeşit söz sanatının ileri olduğu o dönemde bütün şair ve edipleri âciz bırakmıştır. Kur"an âyetlerinin bir benzerini kimse yapamamış ve onların anlamına yakın bir mânâyı da kimse bulup ifade edememiştir. Bunu şu ana kadar kimse yapamadığı gibi bundan sonra da yapamayacaktır.

Medenî âyetlere gelince: Bu âyetler, teşrii inceliklerden, hükümlerin tafsilatından, Medeni, cezai, iktisadi, siyasi hükümlerden bahsederler.

Devletler hukukundan, şahsi haklardan, ibadet ve muamelattan bahisle bu hususların nasıl yerine getirileceğini beyan ederler.

Medenî âyetler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlar!, İslama davet eder, onların batıl inançlarını reddederler. Onların, daha önce gönderilmiş olan ilahi kitaplarda yapmış oldukları tahrifatı haber verirler.

Medenî âyetlerde muamelatla ilgili meseleler detaylı olarak anlatılır. Tarihte yaşamış ümmetlerin durumları beyan edilir. Bunların, Allah tarafından gönderilen Peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle başlarına gelen ilahi azaplar açıklanır. Onların başlarına gelen felaketleri ibret olarak ortaya koyar ve bu âyetler, aynı hataya düşerek aynı korkunç akıbetle karşılaşmamız için bizi uyarırlar... [2]

Fatiha Suresinin İsimleri

Fatiha suresinin bir'den çok ismi vardır. Bunları kısa olarak şöylece Özetlemek mümkündür:

a- Fatiha veya cl-Fatiha: "Açılacak bir şeyin veya yerin ilk açılan yeri veya okunup yazılacak bir şeyin evveli" demektir. Kur'an-ı kerimin tertibinde ilk sure Fatiha olduğu ve Kur'ana bu sure ile başlandığı için bu sureye bu isim verilmiştir.

b- Eihamd ve Elhamdülillah: .Surenin birinci kelimesi "Elhamd" olduğu için veya sure, Allah'a Hamd etmeyi ihtiva ettiği için ona bu isim verilmiştir.

c- Ümmül Kitap: "Kitabın anası" demektir, fatiha suresine bu ismin verilmesi, bu surenin, Kur'anın temel prensiplerini kapsamasmdandır. Şöyle ki, surede Allah teala, layık olduğu sıfatlarla anılmakta, kulların, yalnız ona kulluk etmeleri ve sadece ondan yardım dilemelerinin gerektiği bildirilmekte ve geçmişteki sapık ümmetlerin durumuna düşülmemesi öğüilenmektedir. Böylece bu surede genel prensipler zikredilmektedir. İşte bunun için bu sureye "Ümmül Kitap" ismi verilmiştir.

d- Ümmül Kur'an: "Kur'anın anası" demektir. Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

"Elhamdülillah, Ümmül Kur'andır. Ümmül kitaptır ve Seb'ul Mesanidir.[3]

e- El-Esas: Fatiha suresi Kur'anın temel prensiplerini kapsadığı için ona

"Ümmül Kitap" dendiği gibi aynı sebepten dolayı "El Esas" da denilmiştir, f- Elvafiyc: "Mükemmel" demektir, g- El Kâfiye: "Yeterli" demektir, h- Elkcnz: "Hazine" demektir.

ı- Seb'ul Mcsani: "Yedi âyet" veya "Devamlı tekrar edilen yedi âyet." demektir. Bu konuda Hicr suresinin seksen yedinci âyetinde: "Şüphesiz biz sana, yedi âyet olan, namazlarda tekrar edilen Fatihayı ve yüce Kur'ânı verdik." bu vurulmaktadır.

i- Essalah: "Namaz suresi" demektir. Fatiha suresine bu isim de verilmiştir. Çünkü Fatihasız namaz yoktur. Resulullah (s.a.v;) bir Hadis-i şerifinde:

"Fatiha'yi okumayan kişinin namazı olmaz. [4] buyurmuştur.

Her farz namazda Fatihanın en az iki rekatta birer kere okunması vaciptir. Ancak Hanefi mezhebine göre cenaze namazında Fatiha okunmaz. Çünkü bu namaz, tam anlamıyla bir namaz değil, ölen için dua mahiyetindedir.

j- Şükür: "Verilen nimetler karşısında o nimetleri vereni övmektir."

k- Dua "Kulun rabbinden istekte bulunmasıdır."

1- Şifa: Fatiha suresi manevi hastalıklara şifa mahiyetinde olduğu için ona bu isim de verilmiştir.

m-Ta'lim-i Mes'clc: "Dilek ve duada bulunmayı öğreten." elemektir. Çünkü onda, dilek ve temennilerin en büyüğü olan "Sen bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanla-nnkine değil." temennisi bulunmaktadır.

Taberi, Ebu Hureyre'nin, Resulullah'tan, Fatiha suresi hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Fatiha, Ümmül Kur'an (Kur'anın anası) Dua, Fati-hatül kitap (Kitabın başlangıcı) Seb'ul Mesani (Tekrar edilen yedi)uir. "Taberi. fatiha suresine "Fadihatül kitap" denilmesinin sebebinin, Kur'an-ı kerimin başında yazılması ve namazlarda ilk okunan âyet olması olduğunu söylemiştir.

Taberi, fatihaya "Ümmül Kur'an" denmesinin sebebinin de, önün, diğer surelerden önce zikredilmesi, yazılış ve okunuşta başta bulunması olduğunu söylemiştir. Zira Araplar, bir kısım şeyleri altında toplayana veya bir kısım şeylerin önünde gelene, o şeylerin "Anası" derler. Mesela: Beyni altında toplayan kafa derisine "Ümmü Re's" yani (Başın anası) demişler ve insanların, altında toplandıkları ordunun sancağına da "Ümm" yani (Ana) adını vermişlerdir. Taberi, Fatihaya "Yedi" denilmesinin sebebinin, onun, yedi âyetten meydana gelmiş olduğu meselesi olduğunu söylemişir. Fatiha bazı sahabi ve tabiin ve Küfe halkının çoğunluğuna göre âyetiyle birlikte yedi âyettir. Medine halkının çoğunluğu ve diğer âlimler ise fatihanın, besmelenin dışında yedi âyet olduğunu ve "En'amte aleyhim"den sonrasının, yedinci âyet olduğunu

söylemişlerdir.

Taberi, fatihaya "Mesani" yani (ikilenen, tekrarlanan) denilmesinin sebebinin, onun, her nafile ve farz namazlarda tekrarlanması olduğunu, Hasan-i Basri'nin de bu görüşte olduğunu zikretmiş ve fatihaya "Mesani" denilmesinin, Kur'an'ın tümüne ve diğer bazı surelerine "Mesani" denilmesine ters düşmeyeceğini söylemiştir. Zira, Kur'anın diğer surelerine veya tümüne "Mesani" denilmesinin, başkaca izahlarının da olduğunu söylemiştir. [5]

Fatiha Suresinin Muhtevası

Bir ismi de "Ümmül Kur'an" yani (Kur'anın anası) olan fatiha, çok derin mânâlar ifade etmektedir. Onun ifade ettiği mânâları tam anlamıyla kavrayabilmek oldukça güçtür ve onun yüceliğini ancak cenab-ı hak bilir.

Cenab-ı Hak bu sure-i celilede. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini gösteren delilleri bir arada zikretmeyi dilemiştir.

Fatiha süresindeki, Allah'a hamd, onu yüceltme ve onu övme, Allah'ın büyüklüğünü ve hükümranlığını kullarına hatırlatmak içindir. Böyle bir hatırlatma yapılmıştır ki, Allah'ın lütuflan karşısında kullan onu ansınlar, nimetlerinden dolayı ona hamdetsinler de Allah tarafından verilecek olan nimetlerin daha fazlasına layık olup, onun tarafından verilecek olan sevaplara hak kazansınlar.

Fatiha suresinde Allah'ın, kendisini tanıma nimeti verdiği ve itaat etmeye muvaffak kılma lütfunda bulunduğu kullarını zikretmesi ise, kullan üzerinde bulunan dini ve dünyevi bütün nimetlerin Allah tarafından verildiğini kendilerine belirtmek içindir.

Onları zikretmiştir ki, arzu ve isteklerini, tapınılan diğer putlara ve ilahlara değil sadece Allaha arzetsinler ve ihtiyaçlarını ancak ondan istesinler.

Yine fatiha suresinde, Allarım, kendisine isyan edenlerin başlarına getirdiği felaketleri, emrine karşı çıkanlara verdiği cezalan zikretmesi ise kullanın günah işlemekten sakındırmak, günah işledikleri takdirde cezadan kurtulamayacaklarını ihtar etmek ve onlan bu hususta korkutmak içindir.

Aksi takdirde Allah, onların başlarına daha önce helak olan diğer ümmetlerin başlarına gelen felaketleri getirir, onları da benzer cezalarla cezalandırır.

Sure-i ceiilede, kendilerine nimet verilenler, gazaba uğrayanlar ve sapıklığa düşenlerden bahsedilmektedir. Bunlardan, kendilerine nimet verilenler, şüphesiz ki Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınan ve islamin bütün vecibelerini yerine getiren inanmış müminlerdir.

Gazaba uğramış olanlar ise, Yahudilerdir. Yahudiler, Allah tealanın kendilerine vermiş olduğu çok çeşitli nimetlere karşılık nankörlüklerinden vaz geçmemişler ve sonunda cenab-ı hakkın gazabını hak ederek çok kötü sonuçlarla karşılaşmış, büyük felaketler yaşamışlardır.

Sapıklığa düşenler ise Hiristiyanlardır. Cenab-ı Hak onlara kendi tarafından bir Peygamber ve Hak bir din gönderdiği halde onlar o gerçek dinin esaslarını tahrif etmek suretiyle Allah'a eş koşmuşlardır. Allah'ın kulu ve Peygamberi olan Hz. İsa'ya "Allanın oğlu" elemişler annesi Hz. Meryem'e iftiralarda bulunmuşlardır. İşte âyet-i kerimede ifade edilen "Sapıklar"da bunlardır. [6]

Fatiha Suresinin Fazileti

Fatiha suresinin fazileti hakkında Peygamber efendimizden şu hadisi şerifler rivayet edilmektedir: Ebu Said b. el-Mualla diyor ki: "Ben, mescitte namaz kılarken Resulullah beni çağırdı. Namazda olduğum için cevap veremedim. Namazı bitirdikten sonra dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, ben namaz kılıyordum." Resulullah da dedi ki: "Allah, "Ey İman edenler, Aliahın Resulü sizi kendinize hayat verecek şeylere

davet ettiği zaman hemen Allah'ın ve Resulünün davetine icabet edin.. [7] buyur muyor mu? Resulullah sözlerine devamla şöyle buyurdu: "Sen, mescitten çıkmadan önce ben sana öyle bir sure öğreteceğim ki o, Kur'anm en yüce süresidir." Sonra Resulullah elimden tuttu ve mescitten çıkmak istedi. Ben de "Ey Allah'ın Resulü, sen bana "Sana öyle bir sure öğreteceğim ki o, Kur'anın en yüce süresidir." demedin mi?" diye sordum. Resulullah da şu cevabı verdi: "O sure, Elhamdülillahi Rabbil âlemin'dir. O, bana verilen Scb'ul Mesani ve Kur'an-i Azimdir. [8]

Peygamber efendimiz diğer bîr hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

"İmam dediği /aman "Âmin" deyin. Kim böyle der de söylediği bu sö/, Melcklcrinkinc rast gelirse, onun geçmiş bütün günahları bağışlanır. [9]

Diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

"Hayatım, kudret elinde olan Aliaha yemin olsun ki, Allah, ne Tcv-ratta, ne İncildc jıc Zcburda ne de Furkan'da (Kur'anda) bu fatihanın bir benzerini indirmiştir. O, bana verilen "Scb'ul Mesani ve Kur'an-ı azimdir." [10]

Abdullah b. Abbas diyor ki:

"Bir gün Resulullah, Cebrail ile birlikte otururken yukarıdan bir gıcırtı işitti. Cebrail başını yukarı doğru kaldırdı ve şöyle dedi: "Bu, bugün gökte açı-lanbir kapıdır. Bu kapı bu güne kadar hiç açılmamıştı. O kapıdan bir melek indi. Bu melek yeryüzüne inen bir melektir. Bir güne kadar hiç inmemişti. Melek selam verdi ve şöyle dedi: "Senden önce hiçbir Peygambere verilmeyen ve sadece sana verilen şu iki nurdan dolayı sana müjdeler olsun. Bunlar, Fatihatül Kitap ve Bakara suresinin sonudur. Bunlardan okuduğun her harfin karşılığı mutlaka sana verilecektir. [11]

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

"Allah teala buyurdu ki: "Ben, benimle kulum arasında namazı (Adına namaz denen fatihayı) ikiye ayırdım. Kulum ne dilerse ona verilir.

Kul deyince, Allah tcala "Kulum beni övdü" der. Kul: deyince Allah teala "Kulum beni övdü" der kul, deyince "Kulum beni yüceltti." der. Diğer bir rivayette ise "Kulum işleri bana teslim etti" der. Kul: "deyince Allah "Bu, benimle kulum arasında bir meseledir. Ona dilediği vardır." der. Kul: deyince Allah: "Bu da kuluma ait olan bölümdür. Kulumun dilediği ona verilir" der. [12]

"Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım[13]

Ey Allah'ım, dinim hususunda bana zarar vereceğinden veya rabbime karşı yükümlü olduğum bir vazifemden beni alıkoyacağından korktuğum şeytanın şerrinden, yaratıklarına değil sadece sana sığınırım."

Allah teala Kur'an-i Kerîmin çeşitli âyetlerinde, müminlere, insanlara karşı esnek davranmalarım emrederken, şeytandan kesinlikle uzak olmalarını ve onun şerrinden, kendisine sığınmalarını emretmiştir.

Cen'ab-ı Hak, müminlerin, insanlara karşı nasıl davranmaları gerektiğini beyanla buyuruyor ki: "Ey Muhammcd, sen af yolunu tut. İyiliği emret ve cahillere aldırış etme."*9' "Sen, kötülüğü en güzel şekilde önle. Biz onların ne tür sıfatlar uydurduklarını çok iyi biliriz. [14]"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen, kötülüğü en güzel şekilde önle. O zaman aranızda düşmanlık olan kimse, sana sanki samimi bir dost gibi oluverir. [15] "Kötülükleri iyilikle önleme hasleti ancak sabredenlere verilir. Bu, ancak hayırdan büyük payı olanlara verilir." [16]

Yine Cenab-ı Hak, şeytanlara karşı nasıl davranılması gerektiğini beyan ederek te buyuruyor ki: "Eğer şeytan tarafından sana bir vesvese gelirse Allah'a sığın. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir. [17] "Ey Muhammcd, de ki: "Rabbim, şeytanların vesvesesinden sana sığınırım."Rabbim, yanımda bulunmalarından da sana sığınırım. [18]Eğer şeytandan, seni dürtecek bir vesvese gelirse hemen Allah'a sığın. Şüphesiz ki o, herşeyi işiten ve bilendir," [19]

Şeytanın şerrinden kesinlikle kaçınılmasının emredilmesinin hikmeti, onun, iyilikten anlamaz olması ve insanoğlunun helakinden başka bir şeye razı olmamasıdır. Halbuki insanlar, aynı cins yaratıklar olmaları sebebiyle birbirlerine yakın ve birbirlerine karşı hoşgörülüdürler.

İşte bu sebepledir ki Allah teala, Kur'anı okumaya başlarken, şeytanın şerrinden kendisine sığınılmasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur. "Ey Peygamber, Kur'anı okumak istediğin zaman, Allah'ın rahmetinden kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın.n[20]

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den de çeşitli hadisi şerifler rivayet edilmektedir. Peygamberimiz, banlardan birinde şöyle buyuruyor:

Allahın huzurundan kovulmuş olan şeytanın dürtmesinden, gurur-landırılmasından ve üflemesinden (vesvesesinden) her şeyi işiten ve bilen Allah'a sığınırım. [21]

Muaz b. Cebel diyor ki:

"İki kişi, Rcsulullahın yanında birbirlerine hakaret ettiler. Onlardan biri o derece kızdı ki, ben, öfkesinden burnunun patlayacağını zannettim. Bu durumu gören Rcsulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, bir kelime biliyorum ki o, bunu söyleyecek olsa öfkesi gidecektir." Ben, "O kelime nedir ya RcsulaHah?" diye sordum o da Ey Allahım, kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığınırım." demendir" buyurdu. [22]

Taberi diyor ki: "Arapçada şeytan, "İsyankâr ve azgın olan her cin, insan, hayvan ve diğer her şeye denir. Nitekim yüce mevla bir âyet-i kerimesinde insanların da şeytanları bulunduğunu beyan ederek şöyle buyurmuştur. "Sana yaptığımız gibi her Peygamber için de insan ve cin şeytanlaından düşmanlar yaratmıştık.. [23]

Hz. Ömer (r.a.) bir katanaya (At'a) binmiş, at çalımlı bir şekilde yürümüştür. Bundan dolayı Hz. Ömer onu dövmüş, at ise daha da çalımlı yürümeye başlamıştır. Bunun üzerine üstünden inmiş ve "Beni bir şeytana bindirmişsiniz meğer. Kendimi tanımaz hale gelmeden ondan inmedim. (Yani onun üzerinde iken kendimi başka bir şekilde hissettim.) demiştir.

Taberi diyor ki: "Her şeyin isyankârına "Şeytan" denmesinin sebebi, onun ahlak ve davranışlarının, benzerlerinden farklı ve uzak olmasındandır. Zira "Şeytan" kelimesinin asıl anlamı "Uzak olan" demektir.

"er-Raciym" kelimesinin asıl mânâsı "Atmak" demektir. Bu, "Laf atma veya taş atma" şeklinde olabilir. Şu âyet-i kerime, Hz. İbrahim'in babasının, İbrahim'i sözle taşlamasına bir misaldir. Babası "Ey İbrahim, ilahlarıma karşı çıkıp yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vaz geçmezsen yemin olsun ki seni taşlarım..." dedi[24] Şeytana "Taşlanmış" sıfatının atfedilmesi, onun. Allah'ın göklerinden, delip geçen ateşlerle kovulmasından olabilir.

Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Cebrail, Muham-mede ilk geldiğinde ona dedi ki: "Ey Muhammed de ki, Ben, kovulmuş şeytanın şerrinden, işiten ve bilen Allah'a sığınırım."

Yine de ki: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım."

Cebrail daha sonra şöyle dedi: "Ey Muhammed, yaratan rabbinin adıyla oku." Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah'ın, Cebrail'in lisanıyla Muhammed'e indirdiği ilk sure budur (Alak süresidir) Allah, Peygamberine, yaratıklarına değil kendisine sığınılmasını emretmiştir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Surelerin başında bulunan besmelenin, Kur'an-ı Kerimden bir âyet olduğu hususunda bütün âlimler ittifak etmişlerdir. Zira besmele. Nemi suresinin otuzuncu âyetinde açıkça zikredilmiştir. Bu âyetle şöyle buyurulmuştur. (Mektup Süleymandan geliyor ve orada "Rahman ve Rahim olan) Allah'ın adıyla" diye yazıyor.

Fakat besmelenin, başında bulunduğu suredeki âyet sayısına dahil bir âyet mi yoksa sureden ayrı müstakil bir âyet mi olduğu veya sadece Fatiha suresinin bir âyeti olup, bu âyetin her surenin başında tekrar mı edildiği, yahut da Nemi suresinin bir âyeti olup diğer surelerin başında, sureleri birbirinden ayırmak için mi yazıldığı hususları

ihtilaflıdır.

İmam Şafii'ye göre besmele, başında bulunduğu her sureden bir âyettir ve bunların tamamı Kur'anda yüz on üç âyettir. Buna göre fatihanın yedi âyetinden birincisi besmeledir. Bunun için Şafiiler namazda besmeleyi açıktan okurlar.

İmam Mâlik'e göre besmele, sadece Nemi suresinde geçen bir âyettir. Bunun dışında fatihanın ve diğer surelerin başında Teberrüken ve sureleri birbirinden ayırmak için yazılmıştır, O surelerden bir âyet değildir. Bu sebeple besmele namazda açık olarak ta gizli olarak ta okunmaz.

Hanefilere gelince: Onlara göre besmele, müstakil bir âyettir. Surelerin başına, o surelerden bir âyet değil, teberrüken ve sureleri birbirinden ayırmak için konmuştur. Besmelenin fatiha gibi her rekatta okunması vacip değildir. Fakat gerek namazda gerek namaz dışında, her mühim işin başında okunması sünnettir. Onun için namazın her rekâtında, kıraatin başında besmele okunur. Fakat ortasında okunmaz. Ancak besmelenin, o sureden bir âyet olduğu anlaşılmasın diye namazda kıraatin başında açıktan değil gizli olarak okunur.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) besmelenin fazileti hakkında şöyle buyuruyor:

"Herhangi bir söze veya önemli bir işe Allah'ın adı anılmadan başlanırsa o iş, neticesizdir, güdüktür. [25]

Taberi, besmelenin izahında şöyle diyor: "Zikri yüce ve isimleri mukaddes olan Allah teala. Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e bütün işlerinin başında esma-i hüsna'sını, yani güzel isimlerini zikrederek başlamayı Öğretiyor. Bütün önemli işlerini ifa etmeden önce Allah'ın güzel isimlerini anmasını bildiriyor ve onu bu şekilde yetiştiriyor. Böylece, Peygamberini yetiştirdiği bu şekli, bütün yaratıklarına bir sünnet kılıyor, onların da konuşmalarının, mektuplarının ve bütün işlerinin başında bu yolu takibetmelerini Öğretiyor.

Taberi diyor ki: "Bismillah"m başındaki cer edatı "Bi" kendisinden önce bir fiilin bulunmasını gerektirdiğinden ve "Bismillah" da da bu fiil zikre-dilmeyip söyleyenin

kendisine bırakıldığından "Bismillah" diyen kişinin neyi kastettiği, giriştiği işten ortaya çıkar. Şayet "Bismillah" der de okumaya başlarsa, "Allahın adım anarak okumaya başlıyorum." demek istediği anlaşılır. Şayet kalkarken veya otururken yahut başka bir iş yaparken "Bismillah" diyecek olursa "Allahın ismini anarak ayağa kalkıyorum." Veya "Allahın ismini anarak şu işi yapıyorum." demek istediği anlaşılır.

Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbas da besmeleyi bu şekilde izah etmiş ve şöyle demiştir: "Cebrail Muhammed'e ilk geldiğinde o, "Ey Muhammed, de ki: "Ben, kovulmuş şeytanın şerrinden, işiten ve bilen Allaha sığınırım." Sonra Cebrail yine demiştir ki: "Yine deki: "Bismillahirrahmanirrahim" Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla." Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cebrail "Ey Muhammed, "Bismillah" de, derken ona şunu demek istemiştir. "Rabbin olan Allah'ı anarak oku. Onu anarak ayağa kalk ve onu anarak otur."

Taberi diyor ki: "Bismillah"m mânâsı "Allah'ı güzelisimlerle isimlendirerek ve onu anarak şöyle şöyle yapıyorum." demektir. Bu âyetin mânâsı: "Allahın ismiyle yardımlaşarak veya Allahın isminden yardım dileyerek şu işe girişiyorum." demek değildir.

Taberi, "Allah" lafzının "Elehe, Ye'lehu, ilaheten" kökünden olduğunu, mânâsının da "Kulluk yapmak, ibadet etmek" olduğunu, "Allah" lafzının ise "Kendisine kulluk edilen ve kendisine ibadet edilen" demek olduğunu söylemiştir. Taberi, Abdullah b. Abbas'ın "Allah" lafzını "Bütün yaratıkların ilahı ve kendisine kulluk edilen" şeklinde izah ettiğini rivayet etmiştir.

(er-Rahman, er-Rahim) Taberi, bu iki sıfatın kökünden türetildiğini, aynı kökten türetil mel eri ne rağmen, her bir sıfatın diğerinden farklı bir mânâ taşıdığını söylemiş ve bunu şöyle izah etmiştir: Arap dili yönünden "Rahman" kelimesi, türetildiği köke "Rahim" kelimesinden daha uzaktır. Bir şeyi, türetildiği köke daha uzak olan bir kelimeyle sıfatlandır mak onu, daha fazla övmek veya yermek olur. "Rahman" kelimesi, övme için kullanıldığından, Allah tealayı bu sıfatla vasıflandırmak, "Rahim" sıfatıyla vasıflandırmaktan daha kuvvetlidir. Bu itibarla "Rahman"in mânâsı, "RahinTden daha geniştir.

"Rahman" ile "Rahim" kelimelerinin mânâlarının farklı olduğunu beyan eden rivayetler yönünden de şunlar nakledilmektedir:

Azremî, "Rahman"ın mânâsının "Bütün yaratıklara rahmet eden" "Rahimdin mânâsının ise, "Sadece müminlere merhamet eden" demek olduğunu söylemiştir.

Ebu Said el-Hudrî, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Meryemoğlu İsa şöyle demiştir: "Rahman, âhirette ve dünyada merhamet edendir." "Rahim" ise "Yalnız âhirette merhamet edendir."

Taberi bu iki rivayetin şu şekilde birleştirilebileceğini söylemiştir. "Rahman" kelimesi, Allah'ın merhametinin umuma ait olduğunu "Rahim" kelimesi ise, Allah'ın rahmetinin hususi bir mânâ da olduğunu ifade eder. Bu kelimeler böyle izah edilirse bu iki rivayet te bağdaşiaştınlmış olur."

Allah teaianın, özel bir şekilde merhamet ettiğini ifade eden "Rahim" kelimesini, sadece dünya veya sadece âhiret için yorumlamak mümkün olduğu gibi, her ikisi için de yorumlamak mümkündür.

Allah teaianın, yalnızca dünyada mümin kullarına merhameti, onları iman etmeye, kendi emirlerine ve Peygamberlerine itaat etmeye ve yasakladığı şeylerden kaçınmaya muvaffak kılmasıdır. Kâfirlere böyle bir lütufta bulunmamıştır.

Allah teaianın, sadece âhirelte, mümin kullarına merhameti ise nimetlerle dolu cennetleri ve ebedi kurtuluşu bahşetmesidir. Kâfirlere, ve müşriklere böyle bir lütufta bulunmamıştır.

Allah teaianın, hem dünya hem de âhirette sadece müminlere lütfettiği şeylere misal olarak yukarıda zikredilen nimetler gösterilebilir.

Allah teaianın, umumi bir şekilde merhamet ettiğini ifade eden "Rahman" kelimesini de hem dünya için hem de âhiret için yorumlamak mümkün olduğu gibi sadece dünya veya sadece âhiret için yorumlamak ta mümkündür.

Allah teaianın, dünyada, hem mümin hem de kâfirlere olan umumi rahmetine misaller de pek çoktur. İnanan, inanmayan bütün insanlara çeşitli rızıklar vermesi, onlara akıl nimetini bahşetmesi, vücut sağlığını bahşetmesi, bulutlan yürüterek onlardan yağmur yağdırıp yeryüzünde çeşitli bitki ve gıdaları bitirmesi, bu gibi lütuf ve merhametlerindendir. Bu hususta Allah teala "Allahin nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız.. [26] buyurmuştur.

Allah teaianın merhametinin âhirette umuma ait olacağına misal ise. Allah teaianın, adalet ve yargılamasını bütün yaratıkları arasında eşit bir şekilde tatbik etmesidir. Allah teala bu hususta "Şüphesiz ki Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır. Ve yapana, katından büyük bir mükâfat verir." [27]buyurmaktadır. Diğer bir âyette de "... Herkese kazandığı tamamen ödenecektir. Ve onlar, zulme uğratılmayacaklardır." [28]buyumı aktadır.

Dehhak, Abdullah b. Abbas'in, "Rahman" ve "Rahim" sıfatlarını şu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir. "Rahman ve rahim demek, merhamet etmeyi dilediğine, nazik davranan ve yumuşak muamele eden" demektir. Görüldüğü gibi Abdullah b. Abbas, "Rahman"ı, nazik davranmak istediğine nazik davranan, "Rahim'i de, yumuşak muamelede bulunmak istediğine yumuşak muamele eden şeklinde izah etmiş ve bunların birbirlerinden farklı şeyler olduklarını açıklamıştır.

Ata el-Horasani ise, "Rahman" ve "RahinV'i izah ederken şöyle demiştir: "Allah teaianın özel isimlerinden biri olan "Rahman" kendisinden koparılıp insanlara da söylenince, Allah teala kendisini, rahman ve Rahim sıfatıyla sıfatlan-dırmışUr." Ata bu sözüyle şunları söylemek istemiştir: "Rahman, sadece Allah tealaya mahsus olan bir sıfattı. Müseylimetül Kezzab, Allah teaianın bu sıfatını kendisine de takınca bu defa Allah teala, kendisini diğer yaratıklardan uyıret-mek için kendisinin "er-Rahman" ve "er-Rahim" olduğunu beyan etmiştir. Zira yaratıklar, bu sıfatlardan sadece birini kendilerine takarlar. İkisini birden takmazlar. İşte Allah teala bu sıfatlarla diğer yaratıklardan ayırdedilmiş oldu.

Taberi diyor ki: "Anlayışı kıt olan bazı insanlar, Arapların, İslamdan Önce "Rahman" kelimesinin ne demek olduğunu bilmediklerini söylemişler ve buna delil olarak ta müşriklerin, Resulullah'a: "... Rahman da neymiş? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?".. "Derler. [29]şeklinde söyledikleri sözü göstermişlerdir. Aslında müşrikler inatlaşarak, bildikleri şeyi duymadıklarını iddia ediyorlardı. Nitekim Allah teala, bîr âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur: "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler Peygamberi, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.. [30] Evet, müşrikler, Uz.

Muhammedİn hak Peygamber olduğunu, daha önceki kitaplardan bildikleri halde onu inkâr etmişler ve reddetmişlerdir. İşte Allah teaianın, "Rahman" sıfatı da böyledir. Nitekim bazı cahiliye şiirlerinde de "Rahman" kelimesi zikredilmiştir.

Taberi diyor ki: "Yine müfessirlerin tefsirlerini iyi bilmeyen, Selef-i Sali-hin'den nakledilen rivayetleri az bilen bazı kimseler "Rahman" kelimesinin mânâsının, "Merhamet sahibi" dernek olduğunu, "Rahim" kelimesinin mânâsının, "Merhamet edici" demek olduğunu söylemişlerdir. Böylece, "Rahman" ile "RahinV'in farklı şeyler olduğunu izah etmeye çalışmışlardır. Fakat bu sözlerin ardından, bir kelimeden iki kelimenin türetildiğini ve kelimelerin lafızlarının farklı olmalarının buna müsait olduğunu söylemişlerdir. Böylece, daha önce, birbirlerinden farklı şeyler olduklarım izah etmeye çalıştıkları "Rahman" ve "Rahim"in aynı şeyler gibi olduklarını ifade eder olmuşlardır. Halbuki, "Rah-man"ın, "Merhamet sahibi" şeklinde "Rahim"in de "Merhamet eden" şeklinde izah edilmeleri, bunların farklılığını göstermektedir. Zira merhamet sahibi demek, kendisinde merhamet bulunan ve merhamet kendisinde bir sıfat olan kimse demektir." "Merhamet eden" demek ise "Gelecekte merhamet edecek olan" veya "Geçmişte merhamet etmiş olan" demektir ki bu, merhamet sıfatının devamlılığını ve her zaman var olduğunu ifade etmez. Bu itibarla bu iki kelime, lafızları başka, mânâları aynı olan kelimeler değildir. Kendilerinin izahları da bunu göstermektedir.

Taberi diyor ki: " Rahman ve Rahim olan Allanın adıyla" ifadesinde önce "Allah" kelimesinin zikredilip daha sonra da sırasıyla, "Rahman" ve "Rahim" kelimelerinin zikredilmelerinin sebebi şudur: Araplar, bir şeyden haber vermek istediklerinde, önce onun ismini zikrederler ki dinleyen kişi, kimden bahsedildiğini bilsin. Daha sonra da o bildirilen şeyin sıfatlarını zikrederler ve o sıfatlan da, zikredilen şeye özgü olma derecesine göre sıralarlar. Durum, besmelede de böyle olmuştur.

Allah teala, sadece kendisine özgü olan "Allah" ismini diğer sıfatlarından önce zikretmiştir ki, dinleyici Hamd etmeyi ve yüceltmeyi kime yapacağını bilsin. İşte bu sebeple Allah teala, önce "Allah" ismiyle başladı. Zira, ilahhk, ne isim takma yönünden ne de mânâsı yönünden Allah'tan başka hiçbir varlığa izafe edilemez. Çünkü uluhiyetin mânâsı, "Kendisine kulluk edilen" demektir. Allah'tan başka kimseye kulluk edilemez. Ayrıca, Allah teala, herhangi bir varlığa "Allah" denilmesini yasaklamıştır. "Allah" isminden sonra ise "Rahman" sıfatı zikredilmiştir. Allah teala, yaratıklarının, kendilerine bu ismi vermelerini de yasaklamıştır. Fakat, yaratıklarından bazılarına "Merhamet sahibi" demek mümkün olduğundan, "Rahman" kelimesi "Allah" kelimesi kadar Allah'a özgü değildir. Bu itibarla besmelede ikinci olarak zikredilmiştir. "Rahim" kelimesi ise hem Allah tealaya hem de yaratıklara atfedilebileceğinden, üçnücü sıfat olarak zikredilmiştir. Hasari-ı Basri

de "Rahman" sıfatının, Allah'ın dışındaki varlıklara affedilmesinin caiz olmadığını zikretmiştir. [31]

1- Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. [32]

2-4- Hamd, âlemlerin rabbi, merhamet eden, bağışlayan ve ceza gününün sahibi olan Allah'a mahsustur.

Hamd ve şükür, sadece, şanı yüce olan Allah'a mahsustur, Allah'tan başka tapınılan herhangi bir şey buna layık değildir. Zira Allah, kullarına sayılamayacak kadar çok nimet vermiştir. Onun nimetlerinin sayısını hiç bir kimse yeterince bilemez.

HAMD: Allah'ı güzel isim ve sıfatlarıyla (ivmektir.

ŞÜKÜR: Allah'ı, verdiği nimetlerden dolayı övmektir. Taberi

burada zikredilen "Hamd" kelimesinin, "Şükür" kelimesiyle eş anlamda olduklarını söyleyerek el-Hamdüiillah'a şu şekilde mânâ vemıiştir: "Kendisine itaat edilmesi için bütün vasıtaları sağlaması, emirlerinin yerine getirilmesi için mükellef olanların vücut organlarını müsait bir şekilde yaratması, layık olmadıkları halde onlan dünyada çeşitli nimetlerle nzıklandırmasi ve onlara, içi nimetlerle dolu olan ebedi cennete götürecek yolu göstermesi gibi sayısız nimetleri karşılığında, şükredilmek, sadece Allah'a mahsustur. Onun dışında herhangi bir yaratığa ait değildir.

Taberi, Abdullah b. Âbbas ve Hakem b. Umeyr'den de "Hamd" kelimesinin, "Şükretmek" mânâsına yorumlandığının nakledildiğini rivayet etmiştir. Dehhak, Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Elhamdülillah" demek, Allaha

şükretmek, ona boyun eğmek, onun nimetlerini, hidayetini, bizi yoktan var etmesini kabul ve ikrar etmektir."

Hakem b. Umeyr, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Sen, Elhamdülillah! Rabbilâlcmin" dediğinde Allah'a şükretmiş olursun. O da sana olan nimetlerini artırır."

Ka'bul Ahbar ise "Elhamdülillah"ın, Allah'ı övmek olduğunu rivayet etmiştir. Bunun, bir nimet karşılığında olup olmadığına dair herhangi bir şey zik-retmemiştir.

Taberi, "Elhamdü" kelimesinin ;el takısının, umum ifade etmesi için geldiğini bu itibarla "ElhamdülillarTın, bütün övgü ve şükürler Allah'a mahsustur." demek olduğunu zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer sorulacak olursa ki: "Bütün âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun" ifadesini ve bundan sonra gelen ifadeleri bizzat Allah teala söyleyerek kendini övüyor ve bizlerin de böyle yapmamızı öğretiyor, eğer böyle ise "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." ifadeleri nasıl izah edilecektir? Zira Allah, yardım isteyen değil, yardım eden, ibadet eden değil.kendisine ibadet edilendir. Yoksa bunlar, Cebraile veya Muhammed'e, söylemeleri emredilen ifadeler midir? Cevaben denilir ki: "Bütün bunlar Allah'ın kelamıdır. Allah bunlarla kendisini övmüş, kullarına da bu şekilde kendisini övmelerini öğretmiştir. Ve onlara demiştir ki: "Deyin ki: "Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz..." Burada takdir edilen "Deyin ki" ifadelerinin, âyetlerin başında açıkça zikredilmemesi, Arapçanin, kısaltmaya ve veciz ifadeye önem verme özelliklerindendir. Zira Arapçada bir mânâ, cümlenin bir kısım kelimelerini düşürmek suretiyle de ifade edilebilirse, düşürülmesi mümkün olan kelimeler düşürülür ve kısa bir şekilde ifade edilir. Burada da durum böyle olmuştur. Nitekim, Abdullah b. Abbas, "ElhamdüliIlalV'i şöyle izah etmiştir.. "Cebrail Muhammed'e dedi ki: "Ey Muhammed, de ki; "Hamel, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur."

Âlemlerin Rabbi: İnsanların, cinlerin, meleklerin, göklerin ve yerin rabbi demektir. Arap dilinde "Rab" kelimesi, "Kendisine itaat edilen efendi, bir şeyi düzeltip ıslah a\ en, bir şeyin sahibi" mânâlarına gelmektedir. Şanı yüce olan rabbimiz, benzeri olmayan, dengi bulunmayan bir rabdır. Yaratıklarına bol nimetler vererek onların durumlarım düzeltip ıslah edendir. O, her şeyi yaratan ve bütün işleri elinde bulunduran bir hükümdardır. Bu itibarla "Rab" kelimesinin üç mânâsının da Allah

teala için kullanılması yerindedir.

Âlem: Tüm ümmetleri ve yaratılmışların toplumlarını ifade eder. Böylece insanlar bir âlem, cinler bir âlem, diğer yaratıklar da kendi başlarına birer âlemdirler. Bu kelime, tekili bulunmayan cins isimdir. Her yaratık sınıfına "Âlem" denildiği gibi o sınıfın belli bir çağda yaşayanlarına da "Âlem" denir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübcyr ve Mücahid, "Âlemlerin rabbi" ifadesini. "Cin ve insan âlemlerinin rabbi." şeklinde izah etmişler. Katadc "Her sınıf kendi başına bir âlemdir." demiş, IZbul Âliye ise "İnsanlar bir âlem, cinler de bir âlemdir. Bunların dışında olan varlıklar ise on sekiz bin veya on dört bir âlemdir." demiştir.

Rahman: "Rahmeti, esirgemesi bütün yaratıklarını kaplayan" demektir.

Rahim: "rahmeti ve bağışlaması, özellikle müminleri kapsayan" elemektir. Allah tealanın bu iki sıfatının mânâları, besmele izah edilirken açıklanmıştır. Bu sıfatların, besmelede zikredildikten sonra, Fatihada da tekrar edilmeleri, besmelenin, fatihadan bir âyet olmayıp kendi başına müstakil bir âyet olduğunu göstermektedir. Zira, Allah tealanın kitabında, aralarında fasıla bulunmaksızın, aynı lafızlarla tekrar'eden iki âyet mevcut değildir.

Ceza Gününün Sahibi: "Sahip" diye tercüme edilen "Mâlik" kelimesi üç şekilde okunmuştur:

Birinci okunuş şekli:Melik'tir. Anlamı ise "Hükümdar, mülk sahibi" demektir. Bu okunuş şekline göre âyetin mânâsı şöyledir: "Varlıkların, he-"saba çekilip ceza veya mükâfat!andınlacaklan kıyamet gününün hükümdarı, ve tek sahibi yalnızca Allah'tır. Dünyadaki gibi bir kısım zorbalar, orada hükümdarlık, mülk sahibi olma iddiasında bulunamayacaklar, böbürlenemeyecekler ve herhangi bir zulüm ve tasallutta bulunamayacaklardır. Dünyadaki zorba hükümdarlar, âhirette, gerçek hükümdar olan Allah'ı görünce, kendilerinin, küçük ve zelil kimseler olduklarını, büyüklük ve azametin, mülk ve hükümranlığın ise yalnız Allah'a ait olduğunu kesin olarak anlayacaklardır. Allah teaîa bu hususu başka bir âyette şöyle beyan etmiştir. "O gün insanlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli değildir. "Bugün hakimiyet ve mülk kimindir?" diye sorulur. [33]

Bu kelimenin ikinci okunuş şekli Mâlik'tir. Mânâsı ise "Hüküm verme hakkına sahip veya ktyamet gününü getirmeye gücü yeten" demektir. Abdullah b. Abbas, bu okunuş şeklini şöyle izah etmiştir. "İnsanların cezalandırılacakları veya mükâfatlandıracakları kıyamet gününde hüküm verme yetkisi, sadece Allah'a aittir. Dünyada olduğu gibi o gün, Allah'ın dışında hiç bir kimse . hüküm veremeyecektir."

Abdullah b. Abbas, bu şekildeki izahından sonra şu âyetleri okumuştur. "Cebrail ve meleklerin saf saf dizildikleri gün Rahman olan Allah'ın izin verdiği ve doğru konuşan hariç, onun huzurunda kimse konuşamaz. [34]"O gün kendilerini Allah'ın huzuruna davet edene uyacaklar, kimse yan çizemeyecektir. Rahman olan Allah'ın azameti karşısında sesler kısılacak, fısıltıdan başka hiçbir şey işitmeyeceksin.'[35] (Melekler) ancak Allah'ın razı olduğu kimseye şefaat ede-bilirler..." [36]

Taberi, birinci okunuş şeklinin şu sebeplerden dolayı tercihe şayan olduğunu söylemiştir: Hükümran ve mülk sahibi olmak aynı zamanda karar yetkisine sahib olmayı ve hüküm verme gücünde olmayı da kapsar. Halbuki Maük kelimesi, "Hüküm verme yetkisini haiz." şeklinde izah edildiği takdirde, hükümranlığı ve mülk sahipliğini ifade etmez. Âyetleri daha kapsamlı mânâda almak elbetîeki daha uygundur. Diğer yandan, bu âyetten önceki âyetlerde, Allah teaîa bütün âlemlerin rabbi, yani kendisine itaat edilen efendisi, düzeltip ıslah edeni ve sahibi olduğunu beyan etmiştir. Hemen o âyetin sonunda da aynı anlamı değişik bir kelime ile ifade etmesi elbetteki ilahi kelama uygun değildir. Bu itibarla "Melik" şeklindeki okunuş biçimini esas alıp kıyamet gününde bütün mülkün ve hükümranlığın ona ait olduğunu söylemek "Mâlik" şeklindeki kıraati esas alarak "Kıyamet gününde hüküm vermeye sadece o yetkilidir." demekten daha evladır.

Bu kelimenin üçüncü okunuş şekli ise Mâlike'dir. Mânâsı ise "Ey kıyamet gününün sahibi" demektir. Âyeti bu şekilde okuyanlar, bundan sonra gelen âyetle bu âyet arasında bağlantıyı kuvvetlendirmek için böyle okumuşlardır. Zira bunlara göre bu ve bundan sonra gelen âyetlerin mânâsı şöyledir: "Ey, kıyamet gününün sahibi, ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz..."

Taberi, bu okunuş şeklinin de tercihe şayan olmadığını beyan etmiş, daha sonra gelen âyetlerle irtibatı kuvvetlendinne gerekçesinin doğru olmadığını zikretmiştir. Zira Abdullah b. Abbas, Cebrailin, Allah tealanın, Resulullaha "Ey Muhammed, de ki: âlemlerin rabbi olan, rahman ve rahim olan ve kıyamet gününün sahibi olan Allah'a hamdolsun. Ey Muhammed, yine de ki: "Ancak sana kulluk eder ve ancak senden

yardım dileriz." şeklinde emrettiğini söylediğini rivayet etmiştir. Böylece bu okunuş şekline ihtiyaç kalmamıştır.

Ceza Günü: "Ceza günü" diye tercüme edilen "Yevmiddin" ifadesindeki "Din" kelimesinin mânâsı "Cezalandırma ve amellerin karşılığını verme" demektir. Şu âyet-i kerimelerde geçen "Din" kelimesi de bu anlamdadır." Hayır, hayır doğrusu siz, dini yalanlıyorsunuz." Yani, cezalandırılmayı yalanlıyorsunuz. [37]"Eğer cezalandınlmayacaksanız ve şayet sözünüzde sadıksaniz, o çıkmak üzere olan canı geri çevirsenize[38]

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Katade ve İbn-i Ciireyc de buradaki "Din" kelimesinden maksadın, "Cezalandırma ve hesaba çekme" olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas'm şöyle dediği rivayet edilmiştir. "Yevmiddin" demek, "Yaratıkların hesaba çekildiği gün" demektir ki o da "Kıyamet günüdür." Allah, o gün yaratıklara, yaptıkları amellerin karşılığını verecektir. Hayıra hayır, şerre de şer karşılığını verecektir. Ancak, affettikleri müstesnadır. Çünkü emir onundur." Zira Allah teala şöyle buyurmuştur: "... İyi biliniz ki, yaratmak ve emretmek ona mahsustur... [39]

5- Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz.

Ey Allahım, başkasına değil ancak sana boyun eğeriz, sana kulluk etleriz. Sana ibadet ederiz. Ey Allahım, yaptığımız ibadetlerde, itaatlerde ve bütün işlerimizde ancak senden yardım dileriz. Senden başka hiçbir varlıktan yardım dilemeyiz. Seni inkâr eden kâfirler ise işlerinde senin dışındaki taptıkları putlardanyardım dilerler. Biz bunlardan beriyiz.

Abdullah b. Abbas, bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Cebrail Muhammed (s.a.v.)'e Allah tealanın şöyle buyurduğunu söylemiştir. "Ey Muhammet!, de ki: "Ey rabbimiz, ancak seni birler, senden korkar ve sana ümit bağlarız."

Taberi, âyetin "Senden korkar ve sana ümit bağlarız." şeklindeki izahı yerine "Sana boyun eğer ve sana teslim oluruz." şeklinde izah etmenin daha uygun olacağını

söylemiştir. Zira âyette zikredilen "Ancak sana kulluk ederiz." ifadesi her şeyden Önce, boyun eğmeyi ve teslim olmayı ifade eder. Korku ve rica da "Boyun eğme" ifadesi içinde mevcuttur." demiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Allah teala hem kullarına, kentlisine itaat etmelerini emrediyor hem de itaat etmelerinde kendisinden yardım dilemelerini emrediyor. Allah'ın, kullarına, kendisine itaat etmelerini emrettikten sonra, itaat etmelerinde kendilerine yardım etmemesi mümkün müdür? O halde kulun, rabbinden, itaatte kendisine yardımcı olmasını dilemesinin mânâsı nedir? Buna cevaben denilir ki: "Kul, rabbinden, geçmişteki itaatlerine dair yardım istememekte, gelecekteki itaatlanna dair yardım istemektedir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira, Allah tealanın. kullarına verdiği emirleri yerine getirecekleri güç ve imkânları bahşettikten sonra yine de o emirleri yerine getirirken onlara yardım etmesi, Allah'ın, kullarına olan bir Hitfudur. Allah'ın, günah işlemeye dalan ve Allah sevgisinden uzak olan kullarına, itaatte yardım etmeyip bu lütfunu kesmesi, buna mukabil Allah'a kullukta bütün gayretini harcayan ve ona itaate koşan kuluna, itaat etmesi için yardım etme lütfunda bulunması Allah için ne bir kötü idaredir ne de hükümlerinde zulmetmektir. O halde kulun, itaatte rabbinden yardım dilemesi isabetli bir davranıştır.

Allah tealanın, kullarına, kendisine itaat ederken yine kendisinden yardım istemelerini emretmesi, işleri Allah'a bırakan "Kaderci"lcrin iddialarını boşa çıkaran en güzel delillerd' ndir. Kaderciler Allah tealanın, kuluna bir şeyi emredip veya kulunu bir işle y'.kümlü kılıp sonra da ona yardım etmemesini imkânsız görmüşlerdir. Bıınlam ifadelerine göre, Allah'ın, bir şeyi emretmesi halinde o hususta kuluna yardım etmesi gereklidir. Kulun, o emri yerine getirirken Al-lah'dan yardım istemesi lüzumsuzdur. Bunların görüşüne göre "Ey Allahım, ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." diyen kimse "Ey Allahım, ancak sana ibadet eder ve senin bize zulmetmemeni isteriz." demiş olur. Halbuki bütün Müslümanlar: "Ey Allahım, ancak senden yardım dileriz." diyenin sözünün doğru: "Ey Allahım, sen bize zulmetme." diyen kimsenin sözünün ise yanlış olduğu hakkında birleşmişlerdir. Bu da "Kaderiyyeci"lerin, âyeti: "Ey Allahım, sen bizden yardımını kesme, senin bizden yardımım kesmen bir zulümdür." şeklinde yorumlamalarının yanlış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilirse ki "Âyette niçin önce "Ancak sana ibadet ederiz." denildi? Daha sonra da "Ancak senden yardım dileriz." denildi? Halbuki önce, ibadet etmede yardım edilmesi istenilmen daha sonra da ibadet edildiği bildirilmeliydi." Cevaben denir ki "Allanın yardımı olmadan ibadet edilemeyeceğinden, ibadet etmekle yardım istemek birbirinden ayrı olmayan şeylerdir. Kul isterse önce yardım

dileyip ibadet ettiğini beyan etsin, isterse ibadet ettiğini bildirip yardım dilesin farketmez. Kişinin, ihtiyacını karşılayan insana "İhtiyacımı giderdin. Bana büyük bir iyilik ettin." demesiyle "Bana büyük bir iyilik ellin. İhtiyacımı giderdin." demesi, aynı şeylerdir. İşte âyetteki ifade de bu mânâdadır. Bu sebeple, âyetteki "Ancak sana ibadet ederiz." ifadesi "Ancak senden yardım dileriz." ifadesinden önce gelmesine rağmen, manen daha sonra gelmiş gibidir." diyenlerin sözleri isabetli değildir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilirse ki "Âyette "ancak sana" diye tercüme edilen "İyyake" zamirleri niçin iki kere zikredilmiştir de bir kere zikredilmemiştir? Cevaben denilir ki: "Bu zamirler, fiillerden önce gelmeyip sonra gelecek olsalardı Arapçanın üslûbu gereği, tekrar edilmeleri gerekirdi ve Nabüdü-ke ve Nestainüke denilirdi. Bu zamirlerin, fiillerden önce gelmeleri halinde de tekrar edilmeleri Arapçadaki ifade şekillerine uygundur. Ve daha fasih bir ifadedir. [40]

6-7 Sen bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkinc değil.

Ey Allah'ım, kendilerine nimet verdiğin kullarını muvaffak kıldığın o doğru yolda, bizleri de kararlı olmaya muvaffak kıl. Biz»eri, kendilerine itaatta bulunma ve ibadet etme nimetini verdiğin, meleklerin, Peygamberlerin, imanında sadık insanların, şehitlerin ve salih kullarının yoluna ilel."Sen bizi doğru yola ilet." âyet-i kelimesindeki "Bizi ilet" diye tercüme edilen "İhdina" kelimesi "Hidayettin" kökünden türemiştir. Mânâsı "Açıklamak, göstermek, götürmek, başarılı kıl-mak"tır.

Taberi buradaki ifadenin, "Sen bizi doğru yolda kararlı olmaya muvaffak kıl. O yolda yürümekte bize başarı ihsan et." mânâsına geldiğini söylemiş ve Abdullah b. Abbas'ın da âyeti bu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir. Deh-hak'tan, Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Cebrail, Muham-med'e dedi ki: "Ey Muhammed, de ki: "Sen bize doğruya götüren yolu ilham et." Allah tealamn, Muhammede doğru yolu ilham etmesi, onu muvaffak kılması demektir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin ifade ettiği mânâ, bundan önceki âyetin ifade ettiği mânâ gibidir. Yani bu âyette de kul'a. rabbine itaat etmekte kararlı olmaya muvaffak kılınmasını istemesi emredilmektedir. Buna göre bu ve bundan önceki âyetlerin

mânâsı şöyledir: "Ey Allahım, sadece sana ibadet ederiz. Senin hiç bir ortağın yoktur. İbadeti senin dışındaki ilah ve putlara değil, yalnızca sana tahsis ederiz. Sen bize, sana ibadet etmemizde yardım et. Sen bizleri, kendilerine nimet verdiğin Peygamberlerini ve itaatkâr kullanın muvaffak kıldığın yola ve u-sule muvaffak kıl."

Taberi diyor ki: "Hidayetin, başarıya ulaştırma mânâsına geldiği Arap dilinde yaygın olan bir husustur. Nitekim şu âyetteki hidayetten türetilen Layehdî kelimesi de bu anlamdadır... Allah zalim kavmi hidayete erdirmez. [41] Yani Allah, zalim bir kavmi hakka muvaffak kılmaz. Gönüllerini imana açmaz. Bir kısım âlimler, "Sen bizi hidayete erdir." ifadesini "Sen bizim hidayetimizi artır." şeklinde izah etmişlerdir.

Taberi, bu izah şekliyle şu üç mânâdan birinin kastedileceğini söylemiştir.

Birincisi: Burada ifade edilen "Hidayetin artırılmasından" maksat, "Açıklamak" demektir. Yani, Allah teala Resulullaha, farz kılman emirlerin açıklanmasını istemesini emretmiştir ve Resulullah "Ey Allahım, sen bana farz kıldığın emirleri açıkla." demekle memurdur. Taberi diyor ki: "Bu izah şekli doğru değildir. Zira, Allah, kuluna farz kıldığı her ibadeti açıklayarak ve delillerini zikre derek farz kılar. Artık emir ve yasakların açıklanmasını istemeye gerek yoktur.

İkincisi: Buradaki hidayetin artırılmasından maksat, "Yeni emirlerin farz kılınmasıdır." Buna göre Resulullahın, Allah tealadan, yeni ibadetler farz kılmasını talep etmesi istenmektedir. Kul'un böyle bir şeyi istemesi söz konusu olmayacağından bu izah tarzı da isabetli değildir.

Üçüncüsü; Buradaki hidayetin artırılmasından maksat, kul'un, rabbinden yardım ve tevfikini artırmasını istemesidir. Bunu, kul'un geçirdiği ömründe yap-nıış olduğu ameller için istemesi beklenemez. Çünkü o ameller geçmiştir, onlar için yardım istenemez. Fakat kul'un, bu yardımı gelecekte yapacağı ameller için istemesi doğrudur. Bu da bizim izah ettiğimiz şekle uygundur. Ve kadercilere bir cevaptır. Zira onlar, Allah tealanın mükellef kıldığı her görevde kul'una yardım etme mecburiyetinde olduğuna inanırlar. Halbuki âyette kul'un yükümlü oiduğu ibadetleri yerine getirmek için rabbinden yardım ve tevfik istemesi emredil mektedir.

Taberi diyor ki: "Diğer bir kısım âlimlerde "Sen bizi doğru yola ilet" ifadesini, "Sen bizi, âhirette cennetin yoluna ilet." şeklinde izah etmişlerdir. Bunun bir benzeri

olarak ta şu âyeti zikretmişlerdir." ... Onlara cehennemin yolunu gösterin. [42] Allah tealanın. "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." kelamı, bu âyetin bu şekilde yorumlanmasının doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, sahabi ve tabiinden olan bütün müfessirler bu âyetie zikredilen "Sırat" kelimesinin, âhiretteki sırattan başka bir sırat okluğu hususunda iltifak etmişlerdir. Bu sebeple "Sen bizi doğru yola ilet." ifadesini "'Sen bize cennetin yolunu göster." şeklinde izah etmek doğru değildir. Doğru olan: "Sen bizi. ömrümüzün geri kalan bölümünde hidayetten ayınna. Onda kararlı kıl." şeklindeki izahtır.

"Doğru yol" diye tercüme edilen "Sıratelmüstakim" ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Taberi, diyor ki: "Müfessirler aslında "Kendisinde eğrilik bulunmayan açık bir yol. "mânâsına geldiği hakkında ittifak etmişlerdir. Fakat Araplar Sıratı müstakim"! mecazi olarak, her doğru söz ve amel için kullanmışlardır. Bu âyetteki "Sıratel MüstakinV'in mecazi mânâda anlaşılması daha evladır.

Taberi diyor ki: "Âyeti şu şekilde izah etmek daha uygundur. "Ey Alları im, sen bizi, razı olduğun şeylerde ve kendilerine nimet verdiğin kullarını muvaffak kıldığın doğru söz ve amellerde karalı olmaya muvaffak kıl." Evet işte "Sıratel müstakim"in mânâsı budur. Zira, Allanın, kendilerine nimet verdiği Peygamberlerin, sıddiklann ve şehitlerin muvaffak kılındıkları şeylere muvaffak kılınan bir kul İslâmı kabule. Peygamberleri tasdike, Allah'ın '.itabına sımsıkı sarılmaya, Allah'ın emrettiklerini yapmaya, yasaklarından kaçınmaya, Peygamberin usulüne uymaya, Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve bütün salih kulların izini takibeîmeye muvaffak kılınmış olur. İşte bütün bunlar "Sıratel müstakim"dir.

Taberi diyor ki: "Kur'an-i kerimin tercümanları" diye adlandırılan sahabi ve tabiin, sıratel müstakim'in mânâsı hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Ancak bu görüşlerin hepsinin anlamı, bizim tercih ettiğimiz görüşün anlamına varmaktadır.

Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ud, "Sıratel müslakim"den maksadın, Allah tealanın kitabı olduğunu rivayet etmişlerdir. Cabir b. Abdullah,

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Abdurrahman b. Zeyd, İbn-i Sem'an el-Ensari "Sıratel müstakim"den maksadın "İslam" olduğunu söylemişlerdir. Muhammed b. el-Hanefiyye ve Abdullah b. Abbas'taıı nakledilen diğer bir görüşe göre "Sıratel

müstakinV'den maksat. Allanın dinidir. Ebul Aliye ve Hasan-ı Basriden nakledilen başka bir göre,sıratel müstakim'den maksat, Resulullah (s.a.v.) ve kendisinden sonra Halife olan iki sahabisi Hz. Ebubekir ve Hz. Ömerdir.

Hz. Ali'den. Resulullah'ın '"Sıratel müstakim"!

"Kur'an" olarak, Nüvvaz b. Sem'andan da Resulullah'ın, "Sıratel Müstakim"i "İslam" olarak izah ettiği Taberi tarafından rivayet edilmiştir.

"Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna" Taberi diyor ki: "Re-sulullaha şöyle emredildi: "Ey Muhammed, de ki: "Rabbimiz, sen bize, kendilerine itaat ve ibadet etme nimetini verdiğin meleklerin. Peygamberlerin, sıddıkla-rın, şehitlerin ve salih kulların doğru yoluna ilet." Bu âyeti kerime, Allah tealanın şu âyetlerine benzemektedir. "... Eğer onlar kendilerine öğüt edileni yapmış olsalardı elbette onlar için daha hayırlı ve daha sağlam olurdu." "O zaman elbet-teki onlara, katımızdan büyük bir mükâfat verirdik." Ve onları muhakkak ki doğru yola iletirdik." "Kim, Allaha ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Alla-htn, kendilerine nimet verdiği Peygamberler, sıddiklar, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaştırlar. [43]

Abdullah b. Abbas, "Kentlilerine nimet verilenler"clen maksadın, "Allah'ın, kendilerine itaat ve ibadet etme nimetini bahşettiği melekler, Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kullar." okluğunu söylemiştir. Rebi1 b. Enes, onlardan maksadın, "Peygamberler." Veki', onlardan maksadın, Müslümanlar, Abdurrahman b. Zeyd:" Muhammed (s.a.v.) ve onunla birlikte bulunanlar olduklarını söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-î kerime, itaatkârların itaatlerinin, ancak Allah'ın onlara lutfetmesiyle gerçekleşeceğine dair açık bir delildir. Zira Allah tea-la, "Kendilerine nimet verilenlerin yoluna" ifadesini zikrederek kullara verilen bütün nimetlerin ve kulların yaptıkları bütün ibadetlerin, Allah tarafından onlara bahşedilen bir lütuf okluğunu belirtmektedir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Niçin burada kendilerine nimet verilenlerin kimler oldukları ve o nimetlerin neler oldukları zikredilmem iştir?" cevaben denilir ki: "Araplar konuşmalarının bir kısmıyla ifade etmek istedikleri şeyleri ifade edebilirlerse, sözü kısa keserler, her şeyi zikretmeye lüzum görmezler.

"Kendilerine nimet verdiğin kimseler" ifadesi de bu kabildendir. Zira Allah teala, bundan önceki âyetlerde kullarına, kendisinden yardım istemelerini ve doğru yolda devam etmeye muvaffak kılınmalarını dilemelerini emretmiştir. Böylece, buradaki "nimef'ten maksadın, "Seçkin kulların tuttukları sağlam yol ve sırat-ı müstakim" olduğu anlaşılmıştır. Böylece bunları açıkça zikretmeye ihtiyaç kalmamıştır. "Gazaba uğrayanlarınki-nc değil." Taberi diyor ki: "Gazaba uğrayanlardan maksat, Allah tealanm şu âyette beyan ettiği Yahudilerdir. "De ki: Allah tarafından bir cezaya çarptırılma bakımından bunlardan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Onlar o kimselerdir ki, Allah onlara lanet etmiş, gazabına uğratmış, o kimselerden maymunlar, domuzlar ve Tağuta tapanlar yapmıştır. İşte bunlar, makamları en kötü, yolları da en sapık [44]

Taberi yine diyor ki: "Gazaba uğrayanlardan maksadın, Yahudiler olduğu, Adiy b. Hatim ve Abdullah b. Şakiyk'in Resulullahtan rivayet ettikleri bir hadiste de zikredilmiştir. Aynca, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Rebi' b. Enes, Abdullah b. Zeyd ve babası Zeyd de "Gazaba uğrayanlardan maksadın, Yahudiler olduğunu söylemişlerdir.

Adiy b. Hatim diyor ki:

"Resulullah mescitte oturur iken onun yanma vardım, orada bulunanlar benim için "Bu, Adiy b. Hâtim"dir. Dediler. Ben emansız (herhangi bir kişinin himayesine sığınmadan) ve yazısız olarak (Bir müsaade yazısı olmadan) Medine'ye gelmiştim. Resulullah'a doğru yönelince elimden tuttu. Resulullah daha önce şöyle buyurmuştu: "Umarım ki Allah, onun elini benim elime verir." Resulullah ayağa kalktı. O sırada huzuruna, yanında bir çocuk bulunan bir kadın geldi. O ikisi, "Senden bir isteğimiz var." dediler. Resulullah vanp onların ihtiyaçlarını karşıladı. Sonra benim elimden tutup evine kadar götürdü. Hizmetçi, altına minder koydu. Resulullah üzerine oturdu. Ben de önüne oturdum. Resulullah, Allah'a hamdedip onu övdükten sonra şöyle buyurdu: "Lailahe İllallah" (Allah'dan başka ilah yoktur.) Demekten seni kaçıran nedir? Sen, Allah'tan başka bir ilah olduğunu biliyor musun?" Dedim ki: "Hayır." Sonra biraz konuştu, daha sonra şöyle buyurdu: "Sen, herhangi bir şeyin Allah'tan daha büyük olduğunu biliyor da mı "Allahu Ekber" (Allah en büyüktür.) Demekten kaçınıyorsun?" dedim ki: "Hayır." Buyurdu ki: "Şüphesiz ki Yahudiler kendilerine gazap edilenlerdir. H iristi yani arsa sapanlardır. "Dedim ki: "Ben Müslüman olarak geldim." Bu sırada baktım ki, Resulullahın yüzü sevinçten parlıyor,. [45]

Abdullah b. Şakiyk diyor ki:

"Bir adam Resulullahın, vadi et-Kurâda atının üzerindeyken: "Belkiyn" kabilesinden birisinin ona şu soruyu sorduğunu işittiğini söyledi. "Ey AH ahin Resulü, şunlar kimlerdir?" Resulullah: (Yahudileri göstererek) "Bunlar, gazaba uğrayanlardır." buyurdu. Adam: "Şunlar kimlerdir?" diye sordu. Resulullah: (Hıristiyanlan kastederek) "Onlar da sapanlardır." buyurdu[46]

Ayette zikri geçen "Allanın gazabı" çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Ba-zılanna göre bundan maksat, Allah'ın, gazabettiği kimseleri fiilen cezalandırması demektir. Bu cezalandırma dünyada da olabilir, âhirette de. Bu konuda âyet-i kerimelerde şöyle Duyurulmaktadır: "Bizi gazaplandtr.nca, onlara, layık oldukları cezayı verdik. Hepsini suda boğduk[47] Onlar o kimselerdir ki, Allah onlara lanet etmiş, gazabına uğratmış, o kimselerden, maymunlar, domuzlar ve tağuta tapanlar yapmıştır.. [48]

Diğer bir kısım âlimlere göre, "Allah'ın gazap etmesinden maksat, gazaba uğrattığı kimseleri sözle kınamasıdır." Başka bir kısım âlimlere göre ise, âyette zikredilen "Gazap"tan maksat, Allanın onlara kızması ve öfkelerimesidir. Ancak Allah tealanın kızması ve Öfkelenmesi, kulların kızması ve öfkelenmesine benzememektedir.

Âyet-i kerimede geçen "Sapaniarınkinc değil" ifadesi hakkında Taberi diyor ki: Âyette zikredilen "Sapanlardan maksat, Allah teala-mn şu âyeti kerimesinde beyan ettiği Hiristiyanlardır. "De ki: Ey kitap ehli, hakkın dışına çıkarak, dininizde aşın gitmeyin, daha önce sapmış, birçoklarım da saptırmış ve böylece doğru yolu kaybetmiş bir kavmin heva ve heveslerine uymayın. [49]

Taberi diyor ki: "Arap dilinde, her doğru yoldan ayrılan ve sağlam yolu tutmayan kimseye "sapık" denir. Allah tealanın, HIristiyanları "Sapık" olarak vasıflandırması, onların, hak dini bırakıp başka yolu tutmalanndandır. Eğer: "Yahudiler de böyle değil midir?" diye sorulacak olursa cevaben denir ki: "Evet, onlar da öyledir." Yine eğer "Allah teala niçin sapıklık sıfatım Hıristi-yanlara, "gazaba uğrama" sıfatını da Yahudilere tahsis etmiştir?" denilecek olursa cevaben denir ki: "Her iki fırka da hem gazaba uğramıştır, hem de sapıktır." Fakat Allah teala, bu fırkalardan herbirini, kulianna iyice tanımak için, her birine ayn sıfatlar tahsis etmiştir. Bu sıfatlar onlarda gerçekten var olan sıfatlardır.

Taberi diyor ki: "Kadercilerden (Kaderi inkâr eden Kaderiyye fırkasından) bazı kıt

anlayışlılar, Allah tealanın, HIristiyanİan "Sapıkhk'la vasıflandır-masıyla, sapma işini onlara isnad ettiğini, onlan kendisinin saptırdığını zikretmediğini, bu itibarla kul'un yaptığı işlerde Allahın bir katkısının bulunmadığını, kul'un kendi işini kendisinin yarattığım söylemişlerdir. Bunlar Arap dilinin genişliğini ve kullanış şeklini bilmemektedirler. Eğer durum, bu kıt anlayışlıların iddia ettikleri gibi olsaydı, herhangi bir sıfatla sıfatiananın veya kendisine herhangi bir iş isnad edilenin, sıfat ve işine herhangi bir şeyin sebep olduğunu söylemek mümkün olmazdı. Ve her iş ve sıfatı, asıl sebebine isnad etmek mecbu-r.yti hasıl olurdu. Mesela, rüzgâr ağacı sallayınca "Ağaç sallandı" demek doğru olmazdı. Yine, deprem sarstığında "Yer sarsıldı" demek doğru olmazdı. "Rüzgâr ağacı sallandı." 'Deprem yeri sarstı." demek gerekirdi. Allah teala şu âyet-i kerimede "Götürme" işini gemiye isnad etmiştir. Halbuki asıl götüren gemi değil, diğer sebeplerdir. Âyette şöyle büyürulmaktadır: "Sizi karada ve.de nizde yürüten Allah'tır. Gemi, içindekileri tatlı bir rüzgarla muntazam götürürken.. [50]Bu âyet-i kerime, kadercilerin, Allah tealanın, Hıristiyanları "Sapanlar" diye vasıflandırmasından hareket ederek belli kanaatlara varmalarını reddetmektedir. Diğer yandan, Allah teala, birçok âyet-i kerimesinde, saptıranın da hidayete erdirenin de kendisi olduğunu açıkça beyan etmiştir. Şu âyet-i kerime de buna işaret etmektedir: "Ey Muhammed, heva ve hevesini kendine ilah edinen, Allah'ın da (Adaleti hak ettiğini) bilerek saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim hidayete erdirebilir? "Düşünmez misiniz? [51] Görüldüğü gibi, Ailah teala bu âyette, saptıranın da doğru yola götürenin de sadece kendisi olduğunu beyan etmiştir, ancak Kur'an-ı Kerim Arap diliyle indiğinden, Arapça'da da meydana gelen herhangi bir iş, asıl sebebine isnad edildiği gibi asıl sebebin dışındaki şeylere de isnad edilebildiğinden, rüzgarın salladığı ağaca "Ağaç sallandı" demek mümkündür. Bu itibarla, Allah tealanın yarattığı bir ameli, kul'un kazanmış olması halinde "Bu ameli kul yaptı" demek caizdir. Zira kul o işi kendi iradesiyle tercih etmiş ve yapmaya girişmiştir. Allah ta onu var etmiş ve icadetmiştir.

Taberi diyor ki: "Kur'an-i kerime dil uzatan inkarcılardan bazıları şu soruyu sorarlar: "Sen, kitabının başlangıcında açıklama ve ifade etme metodunu izah ederken diyorsun ki "Açıklamanın en üstün derecesi ve mükemmel olanı, bir şeyi açıklamak isteyen kişinin düşüncelerini en güzel şekilde ortaya koyan sözü söyleyenin, maksadını en güzel şekilde beyan eden ve sözü dinleyenin anlamasına en yakın olanıdır." Yine diyorsun ki: "Açıklamaların ve ifade etmelerin en üstünü Allahın kelamıdır. Zira o, diğer bütün sözlerden daha üstündür ve bütün şekillerinin en üst mertebesindedir. Madem ki durum böyledir o halde "Ümmül Kur'an" olan fatihanın yedi âyet şeklinde uzatılmasının sebebi nedir? Halbuki bu surenin kapsadığı mânâların hepsini şu iki âyet ifade etmektedir. "O, ceza gününün sahibidir." "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." Evet, Allah'ın, ceza gününün sahibi olduğunu idrak eden kimse, onun güzel isimlerini de yüce sıfatlarını da idrak etmiş olur. Yani, âlemlerin rabbi olduğunu, rahman ve Rahim olduğunu da bilir. Yine,

Allah'a itaat eden, dininde Allah'ın, kendilerine nimet verdiği kimselere uyar ve Allah'ın saptırdığı kimselerden de uzak durur. Yani, "Sen bizi doğru yola ilet." "Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil." şeklinde niyazda bulunmaya ihtiyaç kalmazdı." Bu soruyu soran kimseye denir ki: "Allah teala, Resulullah (s.a.v.)'e indirmiş olduğu kitapta, Resuluüah ve ümmeti için daha önceki Peygamberlere ve ümmetlere göndermediği hüküm ve mânâları zikretti. Zira Allah Allah tealanın, Kur'andan Önce herhangi bir Peygamberine indirmiş olduğu kitap, Kufan-ı Kerimin kapsadığı mânâ ve hükümlerin sadece bir bölümünü kapsamıştır. Mesela Tevrat, bir kısım öğütler ve açıklamalardan ibarettir. Zebur, Allah'ı övme ve onu yüceltmeden ibarettir. İncil, öğütler ve ibretlerden ibarettir. Bu kitaplardan herhangi birinde, kendisine indirileni tasdik eden bir mucize bulunmamaktadır.

Resulullah'a indirilen Kur'an-ı Kerim ise bütün bu mânâları ve bunlara ilaveten bunlarda bulunmayan mânâları da kuşatmaktadır. Kur'an-ı Kerimin diğer kitaplardan üstünlüğünü gösteren en belirgin özelliklerinden bazıları şunlardır; Kur'anın kelime ve cümlelerinin diziliş şekli çok mükemmeldir. Bir şeyi va-saflandırması görülmedik bir şekildedir. Kelime ve cümlelerin birbirleriyle oîan uyumu harika bir biçimdedir. Öyle ki hatipler onun en küçük surelerinden birini dahi düzenlemekten, edipler onun nitelemelerinden bir kısmını dahi yapmaktan âciz kalmışlar, şairler, onun kelime ve cümlelerinin birbirleriyle olan uyumu karşısında şaşırıp kalmışlardır, Dâhilerin akıllan, onun bir benzerini yapma imkânını bulamamışlardır. Ona teslim olmaktan, onun, bir ve kahredici Allah tarafından gönderildiğini itiraf etmekten başka bir çare bulamamışlardır.

Kur'an-ı Kerim, diğer yandan, gökten yeryüzüne İndirilen herhangi bir kitapta bulunmayan bir kısım teşbihler, sakındı rinalar, emirler, yasaklar, kıssalar, tartışmalar ve hikmetler ihtiva etmektedir.

İşte bu sebepledir ki "Ümmül Kur'an" olan fatihada görüldüğü gibi Kur'anın herhangi bir süresindeki tafsilat, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hak Peygamber olduğunu göstermesi içindir. Daha önce de anlatıldığı gibi, Allah tealanın, önceden görülmeyen bir takım nitelendirmeleri ve kelime ve cümlelerinin harika bir şekilde dizilmelerini Kur'anda toplaması, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğinin hak okluğunu göstermesi içindir. Kur'an-ı kerimdeki vasıflandırmalar o kadar mükemmel ve kelimelerinin diziliş şekli o kadar harikadır ki, bunlar ne şiirlerin vezinlerine ve kâhinlerin vezinli konuşmalarına, ne hatiplerin hutbelerine ne de edip insanların risalelerine benzer. Bütün yaratıklar bir araya gelse, herhangi bir şeyi onun vasıflandırdığı gibi vasıflandırılmaz ve bütün insanlar bir araya gelse onun benzeri bir kitap meydana getiremezler. Mesela, fatiha suresinde zikredilen Allah'a

hamdetme, onu yüceltme ve onu övme gibi hususlar kulları. Allah'ın büyüklüğü, hükümranlığı.kudrett ve mülkünün azameti hususunda uyaımak içindir ki kullar, nimetleri karşısında rablerini hatırlasınlar, ona hamdetsinler ve böylece onun daha fazla nimetlerine layık olsun, bolca mükâfatlarını hak etsinler. Allah tealanın, fatiha suresinde kendisini tanıma nimetini lütfettiği kimseleri ve kendisine itaat etmeye muvaffak kıldığı kişileri zikretmesi, kullarının, dinleri ve dünyaları hususunda ellerinde bulunan nimetlerin hepsinin Allah tarafından olduğunu onlara bildirmesi içindir. Böylece bütün isteklerini Allah'a yöneltsinler, ihtiyaçlarını sadece ondan istesinler. Onun dışındaki put ve benzeri şeylerden istemesinler.

Allah tealanın, fatiha suresinde, kendisine isyan edenlerden intikam alındığım ve emirlerine karşı gelenlerin cezalandırıldığını zikretmesi, kullarını kendisine karsı gelmekten sakındırması ve kendilerini Allah'ın gazabına sürükleyecek şeylere düşmekten uzaklaştırması içindir. Aksi halde Allah da onlan, diğer ümmetlerin uğradıkları cezalara çarptırır ve onlan da helak eder.

İşte "Ümmül Kur'an11 olan fatiha süresindeki beyan ve ifadelerin uzun olusu bu hikmetlere binaendir. Kur'an-ı Kerimin buna benzeyen dtğer surelerinde de durum böyledir. Bunun en büyük bir hikmet ve en mükemmel bir hüccet olduğu muhakkaktır. [52]

[1] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/63.

[2] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/65-66.

[3] Timizi, K. Tefsir el-Kur'Sn, sure 15, hah: 3, Hadis No: 3124

[4] Tirmizi, K. es-Salah, bab: 69, Hadis No: 247, bab: 116. Hadis No: 311

[5] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/66-68.

[6] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/68-69.

[7] Hnfal suresi, S/24

[8] Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 1, bab: 1

[9] Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure: 1, hah: 2

[10] Tirmizi, K. Fadailel-Kıın\Ti bab: 1 Ihıli.s No: 2875/Ahnuılh. Ifcınhe], Miisnal t2,s. 357, 412

[11] Müslim, K. el-Müsafirm, bab: 254, Hndis No: 806/Ncsai K. el-tftilah. bab: 25

[12] Müslim, K. cs-Salnh bab: 38 Hadis No: 395/1-bu Davud k. es-Salah bab: 136, I İndis No:

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/68-69.

[13] A'raf suresi, 7/199

[14] Mti'mtnûn suresi, 23/96

[15] Fussilct suresi, 41/34

[16] Fussilct suresi, 41/35

[17] A'raf suresi, 7/200

[18] Mü'minûn suresi, 23/97-98

[19] Fussilet suresi, 41/36

[20] Nahl suresi, 16/98

[21] Ebu DavucJ K. es-Salalı hah: 120 Hadis No: 775^I'irmİ7.i, K. Mevakit-es-Snlah, h;lh: 65. Hadis No: 242/İhn-i Miıcc, K. İkametüssalah hah: 2 UN 808

[22] Ehu Davut! K. el-Edeh, hah: 4 Hatlis No: 4780/thn-i Mace, K. cd-Davaf, hah: 52 HadisNo: 3452

[23] En’am suresi, 6/112

[24] Meryem suresi, 19/46

[25] Ahmed b. Ilnnbcl, Müsncd, c. 2, s. 359

[26] Nahl suresi, 16/18

[27] Nisa suresi, 4/40

[28] Bakara suresi, 2/281

[29] Furkan suresi, 25-60

[30] Bakam suresi, 2/146

[31] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/69-80.

[32] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/81.

[33] Mü'minûn suresi, 40/16

[34] Nebe" suresi, 78/38

[35] Tâhâ suresi, 20/108

[36] Enbiya suresi, 21/28

[37] İnfitar suresi, 82/9

[38] Vakıa sıircsi, 56/86-87

[39] A'raf suresi, 7/54

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/81-84.

[40] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/84-86.

[41] Al-i İmran suresi, 3/86

[42] Saffal suresi, 37/23

[43] Nisa suresi, 4/66-68

[44] Maidc suresi, 5/60

[45] Tirmizi, K. Tefsir e'.-Kur'an, sure 1 bab: 2, Hadis No: 2953

[46] Ahned b. Hanibel, Müsned, c. 5, s. 77

[47] Zuhruf suresi, 43/55

[48] Maide suresi, 5/60

[49] Maide suresi, 5/77

[50] Yunus suresi, 10/22

[51] Câsiye suresi, 45/23

[52] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Taberi Tefsiri, Hisar Yayınevi: 1/86-95.